

OM BRORSON'S »OP! ALL DEN TING SOM GUD HAR GIORT«

At det centrale i Brorson's *Om Skabelsen* (fra *Troens rare Klenodie* 1739) nok er at digteren til overbevisning af eventuelle fritænkere her forsøger at opstille et gudsbeviis udfra de skabte tings mangfoldighed, er næppe blevet tilstrækkelig påagtet.

Der indledes og avsluttes rigtignok med en lovprisning af guden, men det er kun ligesom rammen om digtets egentlige tema. Bortset fra digtets to første linjer og tre sidste strofer er det vi har i dets hovedstol, stroferne 1,3-12,4, at opfatte som forsøg på et nærmest physico-teleologisk gudsbeviis.

Mærkeligt tung, næsten didaktisk, virker straks i 1. strofe af dette digt, der ellers besidder en livsalig enkelhed og simplicitet i udtrykket, den vægtige matematisk-rationalistiske gløse »bevise«: »Det mindste han har skabt, er stort, / og kand hans magt bevise?«

Her poneres problemet: Kan gudens magt, og dermed hans existens, bevises af skaberværket? Stillet som det er af den troende digter, er det naturligvis påforhånd løst, men en smuk opremsning af tilværelsens mangfoldighed gør det for digteren ud for en argumentation.

I denne række retoriske spørgsmål – rettet til en tænkt ateist, der ikke får lov til at fremkomme med en eneste indvending udfra det ondes dominans i den lovpriste naturs herlighed – menes gudens storhed og magt beviist udfra den blotte tilstedeværelse af alle disse fænomener. Q.e.d.

Undervejs betages Brorson selv af opgavens vælde. Det stadig gentagne »*hvad skal jeg sige?*«, som Vilhelm Andersen (Dansk Litt. hist. II, 235) jævnstiller med Cicero's *Quod dicam?*, er snarere udtryk for digterens betagethed af sin opgaves omfang end for en der forstummer af lykke. Men ytringen »*hvad skal jeg sige?*« mener jeg bør sammenholdes med den gentagne anvendelse af samme vending i den 3. sang af Arrebo's *Hexaëmeron* (udg. 1661) der også nævner nælden. At Brorson's *Om Skabelsen* har berøring med Arrebo's skabelses-epos er kun naturligt. Og i sin skildring af *Verdens første Uges tredie Dag om Vandenens Rømning og Jordens Kledning* med vegetation overgår Arrebo, efter at have beskrevet de enkelte planter, til at benytte denne materie til en påvisning af den guddommelige almagt, også emnet for Brorson's digt:

*Hvad skal jeg sige meer? i hvort jeg mig henvender,
o allerklogste Gud, jeg finder dine hænder,
paa lidet stykke Land hvert sted, i alle kanter,
staa sætt' alt med din haand vel mange tusend planter . . .
O Gud jeg gaaer i eng, paa bierget rank jeg kryber,
alt dine fodspor der oc fied af fedme dryber,
der er paa ager ej, der er ej sted i Enge,
der er i vilden Skof, i vongen eller venge
ej nogen liden Urt, ej græs, ej straa, ej nelde,
der dig jo peger paa, dig alle Skaber melde . . .
Hvad skal jeg sige meer? Hvo kand i Verden mindis
den ofverflødighed, af Jordens gafver findis? . . .*

(Citeret eft. Holger F. Rørdam's *Mester Anders Christensen Arrebos Levnet og Skrifter* 1857, II. del s. 224 f. Fremhævelserne mine).

Brorson's digt virker naturligt nok som et lille koncentrat af Arrebo's omstændelige beskrivelse af alt fra stjerner til fisk; begge er ved at give op for opgavens storhed; i 5. sang, om torsdagen, klager Arrebo:

O var min efne saa, jeg kunde det kundgiøre

paa artig danske riim, oc Skaldre-viis udføre . . .

at dig i pennen min hver Fisk i Hafvet priiser,

hver Fugl, i Luften far, tilbørlig lof beviiser. (Op. cit. s. 238 f.).

Den berømte nælde var, som nævnt af Vilh. Andersen (II, 235), allerede af Arrebo anvendt på lignende måde: den bryder ej frem af jorden trods befaling af »alt det som Herre-Navn kan bær'«. Tankegangen var på Brorson's tid dog almindelig. Pascal fremhævede det beundringsværdige i selv en midde. Netop at lade det være »konger« der det ej formår, er ikke unaturlig under enevælden.

I La Bruyère's berømte *Les Caractères ou les Mœurs de ce siècle* fra 1688 findes i afsnittet *Des Esprits Forts*, en lille samling næsten pascal'ske *pensées* til overbevisning af fritænkere, også anvendt et ligeartet gudsbeviis.

Man jævnføre Brorson's 1.-2. strofe med nr. 46 af denne brudstykke-agtige omvendelsespræken:

Tout est grand et admirable dans la nature; il ne s'y voit rien qui ne soit marqué au coin de l'ouvrier; – Homme vain et présomptueux! faites un vermisseau que vous foulez aux pieds, que vous méprisez; vous avez horreur du crapaud, faites un crapaud, s'il est possible. Quel excellent maître que celui qui fait des ouvrages, je ne dis pas que les hommes admirent, mais qu'ils craignent! Je ne vous demande pas de vous mettre à votre atelier pour faire un homme d'esprit, un homme bien fait, une belle femme: l'entreprise est forte et au-dessus de vous. . . –

Rois, Monarques, Potentats, sacrées Majestés! vous ai-je nommés par tous vos superbes noms? Grands de la terre, très-hauts, très puissants, et peut-être bientôt *tout-puissants Seigneurs!* – faites de la rosée, envoyez sur la terre une goutte d'eau. –

(Cit. eft. La Bruyère: *Les Caractères*, texte établi par R. Garapon, Paris 1962, p. 483 f.).

Her har vi ikke bare den tanke at menneskene ikke selv kan skabe en orm eller en skruptudse, men det fremhæves netop at denne Verdens mægtigste, konger, monarker, majestæter, trods deres enevoldsmagt ikke ejer magtfuldkommenhed til bare at skabe noget dugg: »Gik alle konger frem i rad, i deres magt og vælde . . . « Da La Bruyère's eksempel var mindre godt, eftersom netop en vanddråbe nemt lader sig kemisk fremstille, er det heldigt at Brorson, måske efter Arrebo's eksempel, valgte en nælde i stedet til at vise selv de største potentaters manglende evne til at skabe bare en lille ting i naturen. Hvorfra han derimod har sin viden om engles kompetence i str. 3, er dunkelt.

Efter tilsyneladende at have godtgjort gudens existens med samt hans attributters manifestation i skaberværket, mener han at have skabt begrundelse for den apostrofe til guden der avsluttes med, ligesom der indledtes med en sådan. Den kan, som Billeskov Jansen har gjort det (i Danmarks Digtekunst II, 105 f) jævnføres med den 148. salme, hvilken ligesom de følgende numre i Salmernes Bog former sig som et *Halleluja* til Jahves pris.

Digteren glemmer dog at det kun er gudens magt han har prøvet at bevise, ikke

hans godhed, hvorfor det forblir noget tvivlsomt, om *les esprits forts* ville have kunnet istemme hans halleluja.

Digtet ligner nok *Den yndigste rose* ved også som dennes strofe 7-8 at være en omvendelsespræken, sat på vers, til overbeviisning af fritænkere o. a. »forhærdede tidsel-gemytter« der til den frelstes irritation holder sig så ranke i stoltheds »forhærdede tanke«; men *Op all den ting* er modsat hin aldeles ikke i pietismens sødlige tone; den nævner karakteristisk nok slet ikke Jesu navn. Egentlig bundet den i den kristelig-rationalistiske optimismes betragtningsmåde ved sit forsøg på at gennemføre en art fysico-teleologisk gudsbevis.

Typisk nok er det alene gudens almagt-attribut der søges demonstreret: hans godheds-attribut lod sig da heller ikke godt gøre uafra det skabtes natur. Der er sørget for at haren skal leve i evig angst for ræven, og det er altid lidt tvivlsomt om nogen mætter de mange munde, og om fisken »slap fra Frost og Fange-Garn«, eller om det flittige redebyggeri ikke lønnes med skadens besøg. Der er virkelig dem der gør en sangfugl fortræd. Derfor er det lidt svært at eftervise, som Stub forsøger det i sin *Aria*, at »Guds Forsyn spores ved en hver især«.

Brorson har da også klogeligen primært nøjedes med at ville påvise gudens *magt*, ikke godheden. For den der apriorisk er overbevist om at intet i naturen kan være udviklet af sig selv, kunne Verdens mangfoldighed nok siges at vidne om en guddommelig almagt.

Men i 12. strofe, hvor beviset ligesom bider sig selv i halen, sluttes der alligevel med den konklusion, at dermed er gudens *viisdom*, *godhed* og kraft beviist. Hvilket turde være en tilsnigelse. Godheden i naturens skånselsløse tilværelseskamp er af gode grunde ligeså lidt som den viselige indretning blevet demonstreret, ja slet ikke nævnt.

Brorson, der siden som andre blev rystet ved *Lissabons ynkelige Undergang* (1756), har kun ved at springe theodicé-problemet over, kunnet bekræfte sig selv og andre i gudstroen. Hans samtidige, Holberg og Eilschov, var derimod klare over at menneskers og dyrs lidelser gjorde det vanlige gudsbevis noget problematisk; se herom min *Bayle's og Leibniz' Drøftelse af Theodicé-Problemet* (1966), der giver træk af denne debats avspejling i dansk litteratur.

Leif Nedergaard-Hansen.

ET OEHLENSCHLÄGER-FUND

Studiet af guldalderen er langt fra stagneret. Tvært imod synes den nyeste tid med forkærlighed at have viet det sine kræfter. Under disse bestræbelser er det opmuntrende, når der dukker ganske ukendte manuskripter frem. Således fandtes for nogle år siden en stor pakke breve, korrespondance mellem datidens digtere og Det kgl. Teater, gemt og glemt i en afsides krog. Hos byens bogantikvarer kommer med mellemrum ukendte aktstykker for lyset, og det tjener disse videnskabens trofaste støtter, deres kyndighed og hjælpsonhed, til ære, at sådanne ting havner i hænder, der er parate til at påskønne dem i kulturens interesse.

Hvad Oehlenschläger angår, skal vi nok helt tilbage til 1916 for at træffe på et »hidtil ukendt« hyldestdigt, skrevet til »Prinds Christian Frederiks og Prindsesse Caroline Amalias Bryllupsdag d. 22de Mai 1836.« Det udsendtes i 226 nummererede eksemplarer af Det akademiske Antikvariat (Th. Johansen), trykt hos Kr. Kongstad